

І. Б. Учитель

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інженерної педагогіки
Національної металургійної академії України

В. В. Атрошенко

магістрантка кафедри інженерної педагогіки
Національної металургійної академії України

ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «УМІННЯ СТУДЕНТІВ ВЧИТИСЯ» В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

У статті проаналізовано зміст поняття «уміння вчитися» з позиції сучасних досліджень, європейських і вітчизняних документів, які стосуються результатів освіти. Доведено, що в умовах компетентісно-орієнтованої моделі освіти поняття «уміння вчитися» трансформується в категорію «компетентність». На основі аналізу змісту складників навчальної компетентності показано, що традиційне педагогічне поняття «уміння» виступає в якості одного з кількох структурних компонентів компетентності.

Зроблено висновок про доцільність розгляду навчальної компетентності як цілісного індивідуально-психологічного утворення, що виявляється у знаннях, здатностях, вміннях і ставленні студента. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень встановлено, що сутність уміння вчитися розкривається за допомогою категорій «навчання», «самоосвіта», понять «уміння», «топ-навичка», «активне навчання», «навчальні стратегії», «самостійне навчання», «здатність навчатися».

Виокремлено структурні складники навчальної компетентності: мотиваційний, змістовий, діяльнісний, контрольний-оцінний і рефлексивно-корекційний. Визначено, що пандемія та автоматизація виробничих процесів зумовили своєрідність сучасної ситуації на ринку праці. За результатами аналізу статистики сайтів онлайн-навчання визначено глобальну навчальну стратегію – самостійне ініційоване навчання. В умовах безпрецедентного економічного спаду в період пандемії коронавірусу люди застосовують стратегію самостійно ініційованого навчання як інструмент адаптації до змін.

Названо ознаки самостійного, саморегульованого навчання: усвідомлена потреба у навчанні, здатність самостійно визначати мету власного навчання, задіювати усі види ресурсів, обирати найбільш ефективні навчальні стратегії, здійснювати самоконтроль результативності власного навчання. Зроблено висновок про те, що категоріальний апарат нової освітньої парадигми знаходиться на стадії оформлення, що ускладнює розроблення методик формування умінь студентів вчитися.

Описано вияви навчальної компетентності студентів у знаннях, вміннях, здатностях і ставленні. В результаті аналізу змістових компонентів уміння вчитися автор доходить висновку, що формування уміння студентів вчитися відбувається лише за умови спеціально організованого формування його кожного складника.

Ключові слова: *уміння вчитися, ключові компетентності, основні компетентності, загальні компетентності, універсальні компетентності, топ-навички, навчальна компетентність, навчальні стратегії.*

Постановка проблеми. Європейські експерти, характеризуючи сучасне покоління як покоління гнучких людей, здатних вчитися і змінюватися незалежно від дати народження, вважають здатність навчатися визначальним фактором для розвитку кар'єри фахівця [1]. В інформаційному суспільстві кожен індивід має постійно здобувати нові знання і оволодівати новими навичками.

Відомо, що навчання / перенавчання / підвищення кваліфікації є дієвим інструментом адаптації фахівців до ринку праці. У відповідь на динамічні зміни реальності у період пандемії стало пріоритетним самостійне, саморегульоване навчання, ознаками якого є актуалізована потреба у навчанні, здатність самостійно визначати мету

власного навчання, задіювати ресурси, обирати навчальні стратегії, здійснювати самоконтроль за результативністю навчання. Підтвердженням цьому є статистичні дані платформ онлайн-курсів, кількість слухачів яких збільшилася більш ніж у 4 рази лише протягом весни.

За період пандемії було створено багато інтернет-ресурсів, які надавали можливості для самонавчання, пропонуючи онлайн-платформи для самоосвіти з безкоштовними програмами підвищення кваліфікації (Освітній Хаб, Prometheus, Спільнота практик: сталий розвиток, ВУМ online, Відкритий Університет Майдану, Education Era та багато інших). У результаті багато фахівців скористалися можливістю online-навчання. Отже, нині

на перший план виходить стратегія самостійно ініційованого навчання, для реалізації якої необхідне уміння вчитися.

Аналіз практики підготовки майбутніх інженерів-металургів показав існування протиріч між вимогами сучасного виробництва щодо безперервного навчання фахівців і недостатнім рівнем умінь студентів самостійно вчитися; між необхідністю реалізувати компетентісно-орієнтовану модель освіти та не досить розробленою методичною базою формування загальних компетентностей студентів. Розв'язання виявлених протиріч сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців металургійної галузі відповідно до сучасних вимог ринку праці. Враховуючи визначальну для конкурентоспроможності випускників роль умінь вчитися, необхідно уточнити термінологію компетентності умінь вчитися в умовах зміни освітньої парадигми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У Законі України «Про вищу освіту» результатами навчання визначено знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів [2]. Відповідно до нормативних документів про вищу освіту очікувані результати підготовки випускника формулюються в термінах компетенцій.

Професійні компетенції визначаються відповідно до професійних вимог. Новим очікуваним результатом освіти є загальні / універсальні компетентності, необхідні для підготовки до життя у світі, який швидко змінюється. Отже, актуальним завданням освіти стає формування загальних / універсальних компетентностей, що передбачає оволодіння не тільки метапредметними умінями, а й розвиток таких особистісних характеристик студентів як цінності та установки.

Підсумкова атестація повинна містити не лише оцінку предметних, а й універсальних компетентностей, що нині є проблемним, оскільки категоріальний апарат загальних / універсальних компетентностей знаходиться на стадії розбудови. Отже, існує потреба в уточненні змісту умінь вчитися в новій освітній ситуації.

Мета статті – конкретизувати зміст поняття «уміння вчитися» в умовах компетентісно-орієнтованої моделі освіти.

Виклад основного матеріалу. В переліку 10 топ-навичок 2025 року, визначеному на Світовому Економічному Форумі, «активне навчання та навчальні стратегії» посідають друге місце. Надання преференції умінню вчитися пояснюється прогнозованою тенденцією світової економіки: пандемія та стрімка автоматизація праці призведуть до необхідності перенавчання половини усіх працівників; 85 мільйонів робочих місць

будуть замінені машинами і водночас з'явиться 97 мільйонів нових робочих місць [3].

Зміни структури ринку праці, типів праці, умов життя створюють необхідність кардинальної трансформації змісту освіти, переходу до моделі освіти, орієнтованої на майбутнє, актуалізують потребу у формуванні в майбутніх фахівців ключових / загальних / основних / універсальних умінь – навичок XXI століття, *soft skills*.

Реалізація парадигми, орієнтованої на майбутнє, передбачає, що результати навчання студентів мають оцінюватися за новими інтегрованими показниками – компетентностями. Компетентність розглядають як складну інтегральну характеристику особистості, яка деталізується через «здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей» [4, с. 11]; здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [2]; здатність активно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень і цінностей [5, с. 102]; комбінацію знань, навичок і ставлення [6].

Аналіз дефініцій поняття загальної компетентності умінь вчитися показав, що нині у тлумаченні цього поняття існує термінологічна неузгодженість. У психологічних і педагогічних дослідженнях зміст поняття «уміння вчитися» розкривається через різні категорії (знання, уміння, здатності, ставлення, топ-навички; ключова / загальна / універсальна компетентність; навчальна компетентність, навчально-пізнавальна компетентність, самоосвітня компетентність, готовність до навчання тощо).

«Уміння вчитися» у 2004 році українські педагоги визначали як ключову компетентність і розглядали як цілісне індивідуальне психологічне утворення, яке має кілька складників та інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й процесуальною основою учіння, що характеризується розвиненою навчальною діяльністю [7, с. 85].

У Рекомендаціях 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року компетенції «навчання заради здобуття знань» надане 5 місце в переліку з 8 основних компетенцій. До основних віднесено універсальні компетенції, «необхідні усім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування». Навчальна компетентність визначається як здатність усвідом-

лювати внутрішні стани, ефективно управляти часом та інформацією, конструктивно працювати з іншими людьми, залишатися стійкими і керувати власним навчанням і кар'єрою [6].

У концептуальній 4-вимірній моделі навчання, рекомендованій Гордоном Драйденом і Джаннетт Вос для розробки освітніх програм, першим виміром моделі визначено *когнітивний вимір* – *учитися знати (пізнавати, вчитися)*, яким передбачено розвиток таких здібностей як концентрація, вирішення проблем, критичне мислення, цікавість, творчість для того, щоб краще зрозуміти світ та інших людей [8], що дещо відрізняється від документів, які будуть розроблені в подальшому.

Уміння вчитися, вважає О.Я. Савченко, це насамперед уміння вчитися самостійно (самому визначати мету діяльності, виявляти зацікавленість у навчанні, докладати вольових зусиль; організувати свою працю для досягнення результату; знаходити необхідні знання, способи для розв'язання задач, виконувати завдання; використовувати прийоми, виконувати сенсорні, інтелектуальні або практичні дії, операції не тільки на репродуктивному, а й на творчому рівнях, аналізувати свою діяльність і прагнути її удосконалити; володіти уміннями і навичками самоконтролю і самооцінки) [9, с. 7].

В умовах дистанційного навчання виникають нові акценти в уміннях навчатися – активність і мобільність. Формування уміння вчитися у мережній підтримці навчального процесу, вважає Т.Г. Крамаренко, тісно пов'язане з розвитком у студента організаційних здібностей, самостійності та пізнавальної самостійності, активності, мобільності, творчого підходу [10].

Нині залишаються не досить узгодженими і складники навчальної компетентності. Як цілісне індивідуальне психологічне утворення навчальна компетентність має складну структуру, у якій О.Я. Савченко пропонує вирізняти мотиваційний, змістовий, діяльнісний, контроль-оцінний, рефлексивно-корекційний компоненти [9, с. 7]. Отже, уточнення переліку вмінь навчатися є динамічним процесом, який є відображенням змін в освіті.

Найбільш конкретизований зміст уміння вчитися, на нашу думку, надано в «Рамковій програмі

оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя», схваленій Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу, у якій зміст навчальної компетентності описується в термінах «знання», «здатність», «вміння», «ставлення» [6].

Аналізуючи уміння вчитися більшість вчених акцентують увагу на складниках, які характеризують самонавчання: усвідомлення потреби вчитися; планування та організація самонавчання; самоконтроль і самооцінка власної навчальної діяльності. Попри наявність відмінностей у поглядах вчених на уміння вчитися як на ключову / загальну / універсальну компетентність їх об'єднує розуміння взаємопов'язаності усіх складників компетентності, які інтегрують мотиваційні, соціальні, когнітивні, метакогнітивні аспекти процесу навчання [11, с. 1].

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз досліджень показав, що категоріальний апарат нової освітньої парадигми знаходиться на стадії активного формування. В умовах компетентнісно-орієнтованої моделі освіти трансформується зміст поняття «уміння вчитися». Як результат освіти уміння вчитися доцільно розглядати як навчальну компетентність, яка є цілісним індивідуальним психологічним утворенням, що виявляється у знаннях, здатностях, вміннях, ставленні студента.

Компетентний у навчанні студент виявляє *знання* стилів сприйняття і стратегій навчання, своїх здатностей і потреб розвитку. Студент *здатний* навчатися та працювати як спільно з іншими, так і автономно, спроможний організувати та наполегливо здійснювати навчання, оцінювати прогрес і результати навчання. Студент *вміє* визначати і ставити цілі, мотивувати себе, розвивати стійкість і впевненість, продовжувати навчатися протягом усього життя, аналізувати і вирішувати проблеми, шукати підтримки, коли це доречно, ефективно керувати кар'єрою та соціальними контактами.

Студент виявляє позитивне *ставлення* до навчання протягом усього життя, до співпраці, повагу до інших, наполегливість, цілісність, готовність до подолання упереджень і пошуку компромісів. Ефективне формування уміння студентів вчитися

Таблиця 1

Зміст навчальної компетентності

Знання	Здатність	Вміння	Ставлення
стилів сприйняття і стратегій навчання, своїх здатностей і потреб розвитку, способів розвитку своїх здатностей через доступні засоби освіти, які підтримують базове навчання, професійну підготовку та можливість кар'єрного зростання	навчатися та працювати і спільно, і автономно, організувати та наполегливо здійснювати навчання, оцінювати прогрес і результати навчання	визначати і ставити цілі, мотивувати себе, розвивати стійкість і впевненість, продовжувати навчатися протягом усього життя, аналізувати і вирішувати проблеми, шукати підтримки, коли це доречно, ефективно керувати кар'єрою та соціальними взаємодіями	позитивне ставлення до навчання протягом усього життя, до співпраці, повага до інших, наполегливість, цілісність, готовність до подолання упереджень і пошуку компромісів

відбувається за умови спеціально організованого процесу формування кожного його складника.

Подальші дослідження цієї проблеми плануємо зосередити на розробці методик формування умінь студентів вчитися в умовах дистанційного навчання.

Список використаної літератури:

1. Umiejętności niezbędne w pracy – uczenie się. Business Insider : вебсайт. URL: <https://businessinsider.com.pl/rozwoj-osobisty/kariera/umiejtnosci-niezbedne-w-pracy-uczenie-sie/8ss7pr8> (дата звернення: 28.10.2020).
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 28.10.2020).
3. These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. The World Economic Forum COVID Action Platform : вебсайт. URL: https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them?utm_source=facebook&utm_medium=social_scheduler&utm_term=Education (дата звернення: 28.10.2020).
4. Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства : зб. наук. праць молодих дослідників / за заг. ред. О.С. Березюк, Л.О. Глазунової. Житомир. 2010. С. 10–16.
5. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. Житомир. 2016. Вип. 11. С. 97–108.
6. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей. Освіта на основі життєвих навичок. Адвокаційний модуль для керівних кадрів : вебсайт. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53> (дата звернення: 28.10.2020).
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. 112 с.
8. Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Нова парадигма освіти у глобальному світі : вебсайт. URL: http://dlse.multycourse.com.ua/ua/print_page/module/15 (дата звернення: 28.10.2020).
9. Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*, 2011. № 8-9. С. 4–8.
10. Крамаренко Т.Г. Формування умінь вчитися з використанням системи MOODLE у мережній підтримці навчального процесу майбутніх вчителів математики : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. 30-31 травня 2013 року. Київ : КНУБА. 2013. С. 24. URL: <http://2013.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=19> (дата звернення: 29.10.2020).
11. Ващенко Л.С. Умінь вчитися – ключова компетентність учнівської молоді сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2014. Т. 43. № 5. С. 1–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_43_5_3 (дата звернення: 29.10.2020).

Uchytel I., Atroshenko V. Evolutions of the concept content of students learning skills in conditions of competence – oriented education paradigm

Concept content of learning ability is analyzed in the article from the perspective of contemporary research, European and national papers related to education results. It is proved that in conditions of competence-oriented education model concept of “learning ability” is transformed into the category of “competence”. Analysis of components content of learning competence proves that traditional pedagogical concept of “ability” takes on the role of one of several structural components of competence.

It is concluded that it is advisable to consider learning competence as a holistic individual psychological formation which is demonstrated in the knowledge, ability, skills and attitudes of the student. It is found out based on the analysis of psychological-pedagogical research that essence of learning ability is illustrated through the categories of “learning”, “self-education” and concepts of “ability”, “top-skill”, “active learning”, “learning strategies”, “independent learning”, “ability to learn”.

Structural components of learning competence such as motivational, content-related, action-related, control and evaluation, reflection and correction are highlighted. It is defined that pandemics and automatization of industrial processes caused distinction of contemporary situation in the labour market. It is determined based on the analysis of statistics of online education websites that global learning strategy of the contemporary specialists is independently initiated learning.

People use the strategy of independently initiated learning as a tool of adjusting to changes in the conditions of unprecedented economic downturn during the coronavirus pandemics. There are named such features of independent, self-regulated learning as conscious need in learning, an ability to define independently the goal of your own learning, an ability to carry out self-control of effectiveness of your own learning.

It's concluded that categorical apparatus of the new education paradigm is in its forming stage, which complicates developing methodology of forming students' learning ability. Manifestations of students' learning competence in knowledge, ability, skills and attitudes are described. In the analysis of content components of learning ability author concludes that formation of students' learning ability takes place only provided that every distinct component of it is specially formed and organized.

Key words: *learning ability, key competence, main competence, universal competence, top skills, learning competence, learning strategies.*